

PROBLEME ALE OMONIMIEI GRAMATICALE: ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

Florina-Maria Băcilă
(Universitatea de Vest din Timișoara)

florina_bacila@yahoo.com

The Problematics of Grammatical Homonymy: the Subject and Object Complements

Starting from the idea that researchers have extended homonymy to other levels of the language in addition to the lexical one and defined it as an association of identical phonological structures with different meanings, the objective of the current paper is to examine some aspects of grammatical homonymy with reference to the Subject and Object Complements – syntactic functions that represent a highly debatable issue among linguists. We have in view the presence of the Complement in several constructions that can be interpreted in various ways, depending on the part of speech through which it is realized and its flexibility. In such ambiguous structures, the Subject and Object Complements can be frequently analyzed as Attributes, Predicatives or Objects. Moreover, many Romanian constructions with the Subject and Object Complements have very interesting derivative histories, but, at the same time, debatable from a certain perspective: the way they were produced. Subsequently, for clarifying, one can use techniques like articulation or word order change. This proves, once again, the necessity of an integrated approach to Romanian grammar, in order to avoid confusion: although it is still a problem of morpho-syntax, grammatical homonymy must be studied in relation with semantics and phonetics, thus being a typical case of interrelation between the branches of any language.

Keywords: *morphology, syntax, Subject and Object Complements, semantics, stylistics*

Acceptând extinderea sferei omonimiei și la alte niveluri ale limbii, fenomenul se definește ca asociere a unor complexe sonore identice cu conținuturi diferite. În consecință, multe lucrări de specialitate iau în discuție conceptele de *omonimie morfologică* și de *omonimie sintactică*, fiind analizate și exemplificate situații când identitatea de expresie vizează formele flexionare (fonologic identice, dar cu valori distincte) din cadrul aceleiași paradigme sau din paradigme diferite, respectiv, îmbinări de cuvinte interpretabile în diverse feluri ori enunțuri cu aceeași organizare fonologică, deosebite prin funcția sintactică a unui termen.

Sistemul limitat de mărci flexionare, precum și asocierea lor cu diferitele categorii gramaticale exprimate solidar creează numeroase omonimii morfologice, care se dezambiguiază contextual. Anumite forme, având o distribuție și valori total deosebite, nu pun probleme speciale de distingere; altele sunt mai greu de recunoscut, dată fiind posibila lor apariție într-un context comun. Omonimia sintactică apare relativ frecvent în comunicare, fiind favorizată de caracteristicile morfologice (de pildă, forme cazuale identice) sau de topică ale unei limbi. În toate aceste cazuri, „omonimele se diferențiază nu prin înțelesul diferit al fiecăruia (ca în lexic), ci prin conținuturi și întrebuițări gramaticale” (Băcilă 2007: 123).

Unitate sintactică implicată în omonimia gramaticală (între diverse structuri ambigue), elementul predicativ suplimentar reprezintă o parte de propoziție care a stârnit, de-a lungul timpului, controverse multiple în rândul specialiștilor lingviști, după cum o dovedesc și numeroasele volume sau studii consacrate dublei subordonări simultane în limba română. Fenomenul amintit este strâns legat și de exprimarea morfologică a acestuia ori de categoriile gramaticale ale părții de vorbire respective, mai ales că multe construcții cu elementul predicativ suplimentar au istorii derivative foarte interesante, dar, în același timp, multiinterpretabile din perspectiva modului de producere; în consecință, pentru dezambiguizare, se face apel la diferite mijloace, printre care se numără articularea sau modificarea topicii.

De pildă, omonimia formelor cazuale de genitiv-dativ, pe de o parte, și de nominativ-acuzativ, pe de altă parte, prezintă la orice parte de vorbire care cunoaște această categorie gramaticală, și omonimia totală nominativ = acuzativ = genitiv = dativ, caracterizând numai anumite clase (substantivele masculine și neutre la singular și la plural, precum și cele feminine la pluralul nearticulat), sunt surse constante de erori în recunoașterea cazurilor. Există construcții în care particularitățile sintactice constituie singurele mijloace pentru identificarea corectă a cazului, imposibilă în afara unei asemenea interpretări. De aceea, o perspectivă morfosintactică integratoare este obligatorie în abordarea cazurilor; altfel, confuzia curentă dintre nominativ și acuzativ este inevitabilă, derivând din aceea a funcțiilor de subiect și de complement direct, de complement direct și nume predicativ sau element predicativ suplimentar.

*

Adjectivele cu funcție de predicativ suplimentar care se raportează la un nominal-subiect de genul masculin, numărul singular și care la acest gen și număr sunt omonime cu adverbele admit și interpretarea ca circumstanțiale de mod realizate prin adverbe: *Elevul ascultă atent*. Atari enunțuri se pot dezambiguiza prin recurgerea la forma de feminin și / sau de plural a adjectivului: *Elevii ascultă atent*. (circumstanțial de mod) vs *Elevii ascultă atenți*. (predicativ suplimentar); dacă nu se face acordul cu regentul nominal, elementul respectiv trebuie interpretat ca adverb (circumstanțial): *Mărarul ți-l dau ieftin.*, *Mașina ți-o dau ieftin*. (colocvial: *Mașina ți-o dau ieftină.*) (GALR II 2005: 297 și 309; cf. și Căpălnășan 2012: 145-152)¹. De remarcat că numele predicativ este poziția sintactică în care, în absența unei distincții formale clare, se neutralizează opoziția adjectiv / substantiv, formele omonime putând primi ambele interpretări, și, în egală măsură, poziția în care se produc cele mai multe alunecări de la substantiv spre adjectiv: *Ioana este muncitoare.* / *luptătoare.*, ceea ce se întâmplă și în situația predicativului suplimentar: *O considerau muncitoare.* / *luptătoare*. (GALR II 2005: 270).

Dacă predicativul suplimentar se exprimă prin adjectiv și este adiacent nominalului la care se raportează, este interpretabil adesea și ca atribut adjectival: *Iată-i pe studenții noștri pregătiți*. Astfel, în structurile de tipul [verb regent + nominal complement direct neprepozițional, articulat cu articol hotărât + adjectiv], adjectivul poate fi analizat atât ca atribut, cât și ca predicativ suplimentar (*Am uniforma neagră.*, *Mănânc legumele fierte.*, *Am băut sucurile reci.*, *Am găsit cutia goală.*, *Mi-a lăsat cărțile rupte.*). Uneori, distincția semantică este evidentă (*Declar ședința închisă.*, *O las pe bunica singură.* – cu predicativ suplimentar / *Conduce ședința închisă.*, *Bunica singură era tristă.* – cu atribut), alteori, mai puțin, dezambiguizarea făcându-se prin introducerea unor compliniri, cum ar fi morfemul *cel* sau un genitiv. Enunțurile de tipul *Venea fata cea veselă.*, *Am văzut mașina cea murdară.*, *Am uniforma cea neagră.*, *Am văzut mașina murdară a lui Ion.*, *Am uniforma neagră a fratelui meu.* etc. sunt neambigue, cu atribut. Dacă determinantul genitival intervine între substantivul articulat hotărât și adjectiv, singura interpretare posibilă este cea cu predicativ suplimentar: *Am văzut mașina lui Ion murdară*. Dacă substantivul regent este nearticulat, adjectivul nu poate fi decât atribut (*Am uniformă neagră.*, *Mănânc legume fierte.*, *Am băut sucuri reci.*, *Mi-a lăsat cărți rupte.*). În construcțiile cu predicativ suplimentar, adjectivul antepus substantivului regent trebuie să fie nearticulat: *Am neagră uniformă.* (vs *Am neagra uniformă.*, cu atribut) (GALR II 2005: 306 și 311-312; Avram 1997: 348 și 356; cf. și Fuchs 1996: 133).

Când predicativul suplimentar subordonat subiectului se realizează prin pronume și numerale, iar subiectul este nelexicalizat, construcțiile sunt ambigue: pronumele sau numeralul respectiv poate fi analizat fie ca predicativ suplimentar, fie ca subiect (postpus verbului): A

¹ În mod similar, calitatea de atribut verbal a gerunziului neacordat este clar marcată când regentul nominal e la feminin sau la plural. Distincția dintre atributul adjectival exprimat prin gerunziu și cel verbal e ambiguă când nominalul-centru este la masculin sau la neutru singular (*Am văzut un copil suferind.*, *Se zărea un coș fumegând.*); cf. și confuzia dintre adverbul *bine* cu funcție de circumstanțial de mod și adverbul substantivizat *bine*, complement direct, în afara unui context mai amplu: *Face bine.* – ambiguu, dar *Face bine tot ce face.* (adverb) / *Face mult bine.* (substantiv).

plecat prima., *Au reușit toți.* Dezambiguizarea se face prin lexicalizarea subiectului (**Andreea a plecat prima.**, **Candidații au reușit toți.**) – situație în care pronumele sau numeralul are funcție sintactică de predicativ suplimentar (și poartă accentul frastic) – ori prin introducerea unor determinări suplimentare (*A plecat prima din stânga.*), în acest caz pronumele sau numeralul având rol de subiect (GALR II 2005: 188 și 308; Stati 1972: 79). Aceeași confuzie se face, în condiții similare, între *A ajuns [acolo] primul.*¹ [verb predicativ + numeral ordinal, subiect] și *A ajuns [acolo] primul.*₂ [verb copulativ + numeral ordinal, nume predicativ].

Și propozițiile *Se angajează grădinar.*, *Se propune director.* pot avea două „lecturi”: [verb-predicat + subiect] / [verb-predicat (+ subiect subînțeles) + substantiv nearticulat cu funcție de complement predicativ al obiectului] (*Ion se angajează grădinar.*) (GALR II 2005: 322).

În contextele cu predicativ suplimentar realizat prin adverbe de tipul *așa*, *altfel*, *bine*, este posibilă adesea și interpretarea acestuia drept circumstanțial de mod. În propoziții ca: *Te-am găsit așa.*, *Pe Maria o pictase altfel.*, *Îl știu bine.*, adverbul are două „citiri”: predicativ suplimentar, calificând nominalul cu funcție de complement direct, sau circumstanțial de mod. Dezambiguizarea se poate face prin extinderea enunțului: *Te-am găsit așa, schimbată, mai veselă parcă.*, *Pe Maria o pictase altfel, mai înaltă.*, *Îl știu bine, într-o formă excelentă.* (cu predicativ suplimentar), dar *Te-am găsit așa, destul de greu.*, *Pe Maria o pictase altfel, în acuarelă.*, *Îl știu bine, doar ne cunoaștem de douăzeci de ani.* (cu circumstanțial de mod) (GALR II 2005: 304).

Unele construcții formate din substantiv sau grup nominal precedat de prepoziția *ca* pot prezenta dificultăți de interpretare din cauza faptului că prepoziția are două sensuri, calitativ și comparativ, și cu amândouă apare în structuri cu predicativul suplimentar. Există anumite elemente care pot ajuta la dezambiguizarea construcției: *ca* este o prepoziție a calității dacă substantivul e nearticulat (*Le vorbește ca președinte.*), iar dacă acesta este articulat cu articolul nehotărât, *ca* are, de obicei, sens comparativ (*Le vorbește ca un președinte.*). Dacă substantivul este articulat hotărât (având diverse determinări), poate fi interpretat în ambele feluri: enunțul *O vedea ca profesoara de matematică a claselor V-VIII.* poate fi citit ca „O vedea în același mod ca profesoara de matematică a claselor V-VIII.” (construcție comparativă, descriind doar circumstanța în care se desfășoară evenimentul desemnat de verb, nu și participanții) sau „O vedea pe ea în calitate de / în funcția de profesoară de matematică a claselor V-VIII.” (exprimând calitatea). Construcția *Le vorbește ca președintele lor.* este analizată preferențial ca fiind comparativă, dar nu se exclude nici interpretarea cu sens calitativ. Locutorul poate dezambiguiza construcția prin înlocuirea prepoziției *ca* printr-un sinonim (de exemplu, *la fel ca* – pentru sensul comparativ, *în calitate de* – pentru a descrie calitatea)¹ (GALR II 2005: 308-312).

Multe sintagme cu predicativul suplimentar sunt ambigue, deci interpretabile sub aspectul modului de producere și al relațiilor de sinonimie în care intră. Lor li se pot atribui istorii derivatice variate, așa că este posibil ca funcția sintactică în discuție să vizeze două nominale – de pildă, atât subiectul, cât și complementul direct: enunțul *Îmi pierdusem cățelușa în parc și, după două ore de căutări, am găsit-o epuizată.* poate proveni fie din două propoziții principale, predicativul suplimentar raportându-se la subiect (< *Am găsit-o și eram epuizată.*), fie dintr-o completivă directă, predicativul suplimentar raportându-se la complementul direct avansat din poziția de subiect al subordonatei (< *Am găsit-o pe ea, care era epuizată.*). La fel, în *Maria o vede bucuroasă.*, elementul subliniat se referă fie la subiect, fie la complementul direct, datorită faptului că ambele prezintă aceleași particularități de gen și de număr; dezambiguizarea se poate face în contexte în care subiectul și complementul se diferențiază după gen și / sau număr: *Maria îl / îi / le vede bucuroasă.* Propoziția *Am cunoscut-o pe Maria tânără.* este derivată dintr-o structură cu circumstanțială temporală, referitoare la subiect sau la complementul direct: *Am*

¹ Cf. și enunțul *L-am cunoscut ca student.*, unde *ca student* este predicativ suplimentar cu regenți diferiți, după cum înseamnă „pe când eram eu student” sau „pe când era el student”.

cunoscut-o pe Maria când eram tânără. / Am cunoscut-o pe Maria când era tânără. (GALR II 2005: 196-197).

De asemenea, unele îmbinări cu verbe la gerunziu sunt echivoce în privința istoriei derivative sau a delimitării de alte poziții sintactice. În enunțurile în care verbul regent este tranzitiv, cu un complement direct lexicalizat și determinat de un verb la gerunziu, acesta din urmă poate fi interpretat ca raportându-se la subiect sau la complementul direct: în propoziția *Am găsit-o căutând în cartea de telefon.*, numai dacă gerunziul se raportează la complementul direct ocupă poziția de predicativ suplimentar; dacă se referă la subiect, este circumstanțial instrumental. Enunțul *Am văzut-o trecând strada.* poate fi interpretat ca derivat dintr-o structură cu o completivă directă, gerunziul fiind predicativ suplimentar („Am văzut că ea trecea strada.”) sau ca o ocurență a circumstanțialului de timp („Am văzut-o în timp ce (eu) treceam strada.”). Construcția *L-am văzut plecând.* conține o ambiguitate gramaticală („plecând eu sau el?”), permițând lecțiuni diferite după cum subiectul gerunziului este același sau, dimpotrivă, diferit de cel al verbului-predicat, dar identic cu obiectul acestuia. Și în alte tipuri de construcții gerunziul poate fi interpretat ca raportându-se la subiect sau la un alt nominal, cu funcție de complement prepozițional (propoziția *Mi-aduc aminte de el trecând prin București.* provine din [...] *când trec eu prin București.* sau din [...] *când trecea el prin București.*) ori de circumstanțial sociativ (enunțul *Ioana s-a întors cu Maria tremurând din toate încheieturile.* este derivat din *Ioana s-a întors cu Maria și Ioana tremura din toate încheieturile.* sau din *Ioana s-a întors cu Maria, care tremura din toate încheieturile.*) (GALR II 2005: 196-197). Așadar, în unele contexte, identificarea nominalului la care se referă predicativul suplimentar pune probleme de interpretare; poate fi vorba despre subiect sau despre o altă poziție sintactică: un complement direct (*Ion a zărit-o trecând pe lângă facultate.*), un complement prepozițional (**Eu mă gândeam la el cu lacrimi în ochi.**) etc.

Există cazuri când gerunziul care se raportează la subiect este interpretabil ca predicativ suplimentar, derivat dintr-o propoziție principală; alteori însă, nu poate fi considerat decât circumstanțial. La dezambiguizare contribuie sensul verbului regent și al gerunziului: dacă acesta exprimă o caracteristică a nominalului-subiect, e vorba de un predicativ suplimentar (raportarea semantică la un nominal fiind una dintre caracteristicile sale definitorii): *Am primit florile zâmbind.* (< „Am primit florile și am zâmbit.”), iar dacă redă o circumstanță în care se desfășoară acțiunea regentului, se află în poziția unui circumstanțial (de timp, de mod etc.): *Am cumpărat cărți vechi călătorind prin țară.* Prin urmare, multe asemenea omonimii sunt exclusiv sintactice (a se vedea omonimia dintre predicativul suplimentar și un circumstanțial: *Te-a văzut venind.* „Te-a văzut că / cum veneai.” – două posibile interpretări relativ apropiate între ele, dar deosebite esențial de varianta „Te-a văzut când venea.”; această omonimie este complicată și de subiectul gerunziului, care poate fi identic cu subiectul propoziției sau diferit de acesta¹). În cazul lor, dezambiguizarea este asigurată de topică: **Venind te-a văzut.** (Băcilă 2007: 164).

Uneori, propoziții diferențiate prin topică precum *Aud mașina venind.* și *Aud venind mașina.* se deosebesc prin aceea că elementul cel mai apropiat de verbul-predicat (*aud*) este considerat complement direct². Construcțiile de acest tip devin mai transparente dacă nominalul postpus este un substantiv propriu, care necesită dublare și prezența prepoziției *pe* când are

¹ Petre 1978: 132 analizează enunțul *L-am văzut pe Ion așteptând în stație.*, unde gerunziul *așteptând* se poate referi fie la subiect, fie la complementul direct. Într-un context ca *L-am văzut pe Ion așteptându-mă în stație.*, substantivul *Ion* apare clar ca subiect al gerunziului, dar sensul secvenței este diferit, în acest caz fiind vorba despre „o neutralizare parțială condiționată sintagmatic [subl. aut.]”. Secvența *L-am văzut pe Ion așteptând în stație.* „poate fi considerată ca expresie a unei omonimii sintactice”: 1. „L-am văzut pe Ion când aștepta în stație.”; 2. „L-am văzut pe Ion când așteptam în stație.”

² Cf. și GALR I 2005: 514, unde se discută despre structuri similare cu supinul, precizându-se că între regentul verbal și supinul prepozițional se poate insera un pronume sau un substantiv, ceea ce ambiguizează raporturile sintactice. În noua variantă de construcție, supinul poate fi interpretat fie ca subordonat direct al verbului, având el însuși un complement direct „deplasat” și deci antepus supinului, fie ca subordonat direct al numelui, devenind atribut al acestuia: *Ai altceva de făcut decât să te cerți.*, *Termină ceva de lucrat.* etc.

funcția de complement direct. Faptul că structurile similare cu substantiv propriu nu sunt posibile fără „mărcile” complementului direct arată că nominalele din asemenea structuri se află în această poziție (**Văd venind Maria.*, **Văd Maria venind.*, dar *O văd venind pe Maria.*, *O văd pe Maria venind.*), chiar dacă topica sa nu reflectă întotdeauna o atare ierarhie sintactică.

La rândul său, predicativul suplimentar însuși servește, în anumite situații, ca mijloc de dezambiguizare la nivelul enunțului, pentru distingerea unor poziții sintactice. În exemplul: „Și ne coborâm noi, și ne tot coborâm, cu mare greutate, pe niște povârnișuri primejdioase, și ne încurcăm printre ciritei de brad, și caii lunecau și se duceau de-a răstăgolul, și **eu cu Dumitru mergeam zgribuliți și plângeam** [subl. n. – F.-M.B.] în pumni de frig” (Creangă 1983: 170), *eu cu Dumitru* reprezintă subiectul multiplu, iar verbul-predicat *mergeam* este la plural, fapt indicat de predicativul suplimentar *zgribuliți*. De asemenea, el poate avea rol stilistic, fiind implicat în structuri ce dobândesc valori expresive. Așa cum se știe, omonimele lexicale și, mai ales, cele lexico-gramaticale se găsesc, adesea, la distanță minimă în textul literar, iar poziția care evidențiază intenția poetului de a adăuga valențe artistice acestei categorii semasiologice este rima (Băcilă 2007: 337). De exemplu, în poemul alegoric, retrospectiv *Lin...*, Arghezi plasează la finalul versurilor perechea omonimică *lin*₁ (adverb) „domol” și *lin*₂, (substantiv) „vas în care se storc strugurii”: „Amintirea curge **lin**, / Curge **lină**, zi și noapți, / Ca din teascuri și din **lin**, / Din ciorchinii mari și copti.” (Arghezi 1963: 257); în versul al doilea, *lină* este adjectiv, cu funcție sintactică de element predicativ suplimentar.

*

După cum se observă, deși rămâne o problemă de morfosintaxă, omonimia gramaticală trebuie studiată în legătură cu semantica sau fonetica, reprezentând un caz tipic de interdependență între compartimentele limbii (fonetică – morfologie – sintaxă – lexic). Limba română deține un repertoriu însemnat de tipuri de enunțuri cu structură (virtual) ambiguă – cazuri interesante a căror analiză atentă va facilita, desigur, clasificarea lor după diverse criterii și stabilirea raportului dintre omonimia sintactică reală și cea potențială. De altfel, în orice limbă, în general, conținutul și forma constituie o structură întemeiată pe raporturi complexe, care „nu exclud contradicțiile dintre părțile componente ale unității respective. Tocmai acest fapt condiționează existența omonimelor în cele mai diverse limbi din lume.” (Budagov 1961: 64-65).

Referințe bibliografice:

- AVRAM, Mioara 1997: *Gramatica pentru toți*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas.
- BĂCILĂ, Florina-Maria 2007: *Omonimia în limba română. Privire monografică*, Timișoara, Editura Excelsior Art.
- BUDAGOV, R. A. 1961: *Introducere în știința limbii*. Traducere și note de G. Mihăilă, București, Editura Științifică.
- CĂPĂLNĂȘAN, Emina 2012: *Elementul predicativ suplimentar – probleme de acord*, in Ana-Maria Pop (coord.), *In magistri honorem Vasile Frățilă. 50 de ani de carieră universitară*, Târgu-Mureș, Editura Ardealul, p. 145-152.
- FUCHS, Catherine 1996: *Les ambiguïtés du français*, Paris, Éditions Ophrys.
- GALR I = * * * 2005: *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, București, Editura Academiei Române.
- GALR II = * * * 2005: *Gramatica limbii române. II. Enunțul*, București, Editura Academiei Române.
- PETRE, Ileana 1978: *Precizări cu privire la termenii neutralizare, omonimie, sincretism în lingvistica românească*, in „Analele Universității din Craiova”, VI, p. 131-133.
- STATI, Sorin 1972: *Elemente de analiză sintactică*, București, Editura Didactică și Pedagogică.

Surse:

- ARGHEZI, Tudor 1963: *Scrieri. 3. Versuri*, București, Editura pentru Literatură.
- CREANGĂ, Ion 1983: *Povești, Amintiri, Povestiri*. Ediție îngrijită și repere istorico-literare alcătuite de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, București, Editura Minerva, ediția a III-a în seria „Patrimoniu”.